

Mehmet Akif Ersoy

Category: Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Mehmet Akif Ersoy МЕХМЕТ АКИФ ЕРСОЙ

Mehmet Akif Ersoy, dünýä belli türk şahyry, weterinar lukman, mugallym, hafyz, syýasatçy.

«Milli şahyr» ýa-da «Watançy şahyr», «Watan şahyry» atlary bilen tanalan Mehmet Akif Ersoy ýa-da Mehmet Ragyf 20.12.1873-nji ýylda Stambulyň Fatih ilçesiniň Karagümrük ýaşayyş yoplumynda eneden dogulýar.

06.03.2013-nji ýylda ýazan «Üç beýinsiz kelläniň derdine, üç million halk» diýip kinaýa bilen başlaýan goşgusynyň soňunda: «muny menden duýuň, men elbetde albandyryn... başga diýjek sözüm yok... ynha perişan ýurdum...» –

– diýen setirleri bilen özüniň aslynyň albandygyny aýdypdyr. Ejesi Buharadan Türkiýä göçüp giden bir özbek maşgalasynyň gyzy Emine Şerife Hanymdyr, kakasy bolsa Kosowada dogulan we «Fatih Metjidi» medrese hojalaryndan Ipekli Mehmet Tahyr Efendidir. Kakasy aradan çykýança Ragyf adyny ulanan bolsa, dostlary we ejesi oňa soňra Akif diýip başlaýarlar. Kakasyndan arapça öwrenipdir.

Başlangyç bilimi «Emir Buhary» mekdebinde, orta bilimi bolsa «Fatih Merkez» mekdebinde alýar. Mekdepde pars, arap, türk, fransuz dillerini öwrenmek boýunça öňe saýlanýar. 1885-nji ýylda şol wagtyň iň abraýly okuwlaryndan «Mülkiye Idady» mekdebine girýär.

1888-nji ýylda kakasynyň ýogalmagy we soňky ýylam öýleriniň

ýanmagy bilen güzerany kynlaşyp okuwy taşlamaga mejbur bolýar. Şol ýyllar täze açylan Ekerançylyk we maldarçylyk mekdebine girýär. 1893-nji ýylda okuwy üstünlik bilen tamamlayar. Okuwdan soň fransuzçany çuňlaşdyryp öwrenýär. Alty aýyň içinde Gurhany ýatdan öwrenip, hafyz bolýar. 1893-nji we 1894-nji ýyllarda «Hazineýi Fünun» jurnalynda gazallary, 1895-nji ýylda «Mekdep» mejmuasynda «Gurhana ýüzlenme» goşgusy çap edilýär. Okuwdan soňra Ekerançylyk we Tokaý hojalygy ministrliğinde 1893-1913-nji ýyllar aralygynda zähmet çekýär. Iş saparlary bilen Rumelide, Anadolyda, Albaniýada, Arabystanda bolýar. Netijede halk bilen ýakyn gatnaşykda bolmak mümkinçiligi döreyär. 1898-nji ýylda döwlet gullukçysy Mehmet Emin Begiň gyzy Ismet Hanym bilen maşgala gurýar we Jemile, Feride, Suadi, Emin, Tahyr atly perzentleri bolýar.

Mehmet Akif Soltan Abdylhamyt II-ä gönüden-göni garşy gidýärdi, hatda soltanyň ýüzüni görende, işdäsiniň kesilýändigini ýazan ýerleri hem bar. Ol başga-da 11 sany goşgusy bilen «Ittihad we Terakki» jemgyýetine agza bolýar. Journallarda çykýan makalalary we Stambul metjitlerinde berýän wagyzlary bilen müsürli mason Muhammet Abdonyň täsirine düşüp, «Yslam bileleşigi» taglymatyny ýaýmaga çalyşýardy.

1910-njy ýylda Albaniýada gozgalaň turmagy şahyry örän gynandyrýar we gozgalaňlaryň önüni almak üçin bir zatlar edesi gelýär. Emma Balkan uruşlarynyň turmagy bilen bu asylly maksat amala aşman galýar.

1913-nji ýylda gurulan «Müdafaa-i Milliýe» jemgyýetiniň halky edebiýat ýoly bilen oýandyrmagy maksat edinýän bölüminde Rejaýyzada Ekrem, Abdylhak Hamyd, Süleýman Nazif, Jenap Şahabeddin ýaly tanymal şahsyýetler bilen tanyşýar.

02.02.1913-nji ýylda Baýezit metjidiniň münberinde, 07.02.1913-nji ýylda Fatih metjidiniň münberinde halky watany goramaga çagyrylar.

Milli howpsuzlyk gullugy bolan «Teşkilaty Mahsusadan» teklipl gelmegi bilen 1914-nji ýylda Tunisli Şeýh Salyh Şerif bilen birlikde Germaniýa gidýär. Nemeslere ýesir düşen musulmanlaryň lagerlerinde bolýar we bilmän Osmanly döwletine garşy söweşen musulman ýesirleriň gözünü açmaga çalyşýar. Fransuz

goşunyndaky musulmanlara ýüzlenilip ýazylan arapça listowkalar uçarlardan oklanýar. Germaniýada ýazan «Berlin ýatlamalary» goşgusy «Sebil-ür Reşad» gazetinde neşir edilýär. Stambula dolanyp gelenden soňra «Teşkilaty Mahsusa» tarapyndan Arabystana araplary Osmanly döwletine garşy küşgürýän iňlis propogandasyna garşy antipropoganda geçirmäge ugradylýar. Arabystanda Çanakgala ýeňşiniň habaryny alyp, «Çanakkale dessany» eserini ýazýar.

Arabystandan soňra Liwanda iki aý bolan Mehmet Akif «Nejid çölllerinden Medinä çenli» goşgusynda bu başdan geçirmelerini beýan edýär.

1918-nji ýylda Liwanyň «Dar-ül Hikmet-il Islamiýe» jemgyýetiniň baş kätipligine bellenyär. Şol wagtlar Türkiýe basybalyjylar tarapyndan doly basylyp alynypdy we türk halky azat edijilik hereketini başladypdy. Bu herekete goşulmak islän Mehmet Akif Balykesire gelip, 06.02.1920-nji ýylda «Zagnos Paşa» metjidinde dabaraly hutba okaýar, birnäçe çykyşlary edip Stambula gelýär. Stambulda hökümet tarapyndan yzarlanan şahyr ogly Emini ýanyna alyp, şäherden çykýar.

24.04.1920-nji ýylda Mustafa Kemal Atatürkiň çakylygy bilen Türkiýäniň Ýokary Halk Mejlisiniň açylan güniniň ertesi Ankara barýar we Azat edijilik hereketine goşulýar. Ankara gelenden soňra Atatürkiň teklibi bilen Burdur halk deputalygyna saýlanýar we 1920-23-nji ýyllarda Mejlisde bolýar. Mejlis çesmelerinde ady «Burdur halk deputaty we yslam şahyry» diýip geçýär. Mehmet Akif «Sebil-ür Reşad» gazetini çykaryp goşunyň we halkyň arasyna giňden ýaýradýar. Bu gazet şeýle bir meşhurlyga eýe bolupdyr welin, Russiýa bu gazetiň öz golastyndaky türk halklara täsiriniň ýetmeginden gorkup, bu gazetiň öz çäklerinde okalmagyny gadagan edipdir.

1921-nji ýylda Ankarada Täjeddin dergähinde ýerleşýär. Şahyr Mejlisdäki wezipesini dowam etdirýärdi. Şol wagtlar grek basybalyjylarynyň Ankara tarap süýşmegi bilen mejlisi Kaýserä göçürmäge taýýarlyk görülýärdi. Munuň agzalalyga getirmek ähtimallygynyň bardygy we Ankarada galynmalydygy, Sakarýada täze goranyş punktuny gurmagyň dogry boljakdygy barada aýdan şahyryň teklibi oňlanylýar.

Şol bir wagtyň özünde milli gimni ýazmak üçin 500 lira baýrak goýulyp gurnalan bäsleşikde şol wagta çenli bäsleşen şahyrlaryň hiç birisiniň hem goşgusy göwnejaý hasap edilmändi. Mehmet Akifiň goşuna ýüzlenip ýazan «Istiklal Marşy» 17-nji fewral günü «Syraty Mustakym» we «Häkimiyet-i Milliye» gazetlerinde çap edildi.

Hamidulla Suphy Beg tarapyndan Mejlisde okalýar we 12.03.1921-nji ýylda sagat 17:45-de döwlet gimni hökmünde kabul edilýär. Şahyra baýrak diýip berilen 500 lirany ol aýallary we çagalary zähmete gönükdirýär we fronta egin-eşik taýýarlaýan «Dar-ül Mesai» fonduna bagyşlaýar.

1922-nji ýylda ol saglyk ýagdaýy sebäpli, halk deputatlygyndan öz islegi bilen el çekýär.

Ýakyn dosty we Trabzon halk deputaty Aly Şükri Begiň Mustafa Kemal Atatürkiň Gorag gwardiýasynyň serkerdesi Topal Osman tarapyndan öldürilmegi netijesinde ol başga ýurda göçmek isleýär. Müsür Hidiwi Apbas Halym Paşanyň çagyrmagy bilen ol Müsüre göçýär. Onuň ýurtdan çykmagyna 1924-nji ýylda Halyflygyň aýrylmagyny ýada «Şlýapa hakyndaky» Kanunyň kabul edilmegini sebäp görkezýänler hem bar. Şahyr göçmezden öň Gurhanyň düşündirişli terjimesini taýýarlamak üçin Din işleri ministrligi bilen ylalaşyk baglaşýar.

1924-nji ýylda çykan «Safahat» atly uly göwrümlü eseri şahyryň iň meşhur eseridir. Birnäçe ýyl tomusyna Stambulda, gysyna Müsürde bolan şahyr 1926-njy ýylyň gysyndan soňra ýurduna dolanyp barmaýar we düýpli Kairde ýaşap başlaýar. Bu ýerde Gurhanyň düşündirişiniň üstünde işläp başlaýar, emma Türkiýede döwlet din programmasynyň (türkçe azan, türkçe dogalar) amala aşyrylmagy eşidip, öz işleriniň bu programmada ulanylmagyndan ätiýaç edip, 1932-nji ýylda işlemegini bes edýär. Din işleri ministrligi bu işi Elmalyly Hamdy Efendä tabşyrýar. Şahyr öz golýazmasyny Ýozgatly Ihsan Efendä beripdir we ýurda dolanyp gelmese, golýazmanyň ýakylmagyny isläpdir.

Mehmet Akif Müsürdekä Kairiň «Jamiat-ül Misriýýe» uniwersitetinde türk dili we edebiyaty dersinden sapak beripdir. Sirroz bilen kesellän şahyr howasyny çalyssa, gowulanaryn diýen umyt bilen ilki Liwana, soňra Antakýa gidýär

17.06.1936-njy ýylda Stambula dolanýar. 27.12.1936-njy ýylda Stambulyň Beyogly diýen ýerinde aradan çykýar we «Edirne gapy» gonamçylygyna jaýlanýar. Jaýlanyşyna döwlet tarapyndan gatnaşanlar bolmasa-da, şahyry hormatlap talyplar köpçülikleýin gatnaşdylar. 1930-njy ýylda ýol gurluşygy sebäpli, gubury Edirnegapy şehitligine göçürilýär.

Şahyra 01.06.1936-njy ýyldan başlap 478 lira 20 teňňe pensiýa bellenýär we oktyabr aýynda berilip başlanýar, ol jemi 2976 lira alan ekeni.

♣ Döredijiligi:

Mehmet Akif goşgy ýazmaga «Baýtar mekdebinde» başlaýar. Ilkinji goşgusy «Gurhana ýüzlenme» («Kuran'a Hitap») atly goşgudyr. 1908-nji ýyldan başlap aruz formasyna hekaýalar ýazyp başlaýar. Hekaýalarynda halkyň kynçylyklaryny suratlandyrýar. Balkan uruşlaryndan soňra dessan äheňli goşgular ýazyp başlaýar. Bu görnüşde ýazan ilkinji şygry «Çanakkale dessanydyr».

Ikinjisi dessan äheňli eseri bolsa, Bursanyň basylyp alynan wagtynda ýazan «Bilbil» goşgusydyr.

Üçünji beýik eseri bolsa, Azat edijilik hereketini beýan eden «Garaşsyzlyk Gimnidir» («Istiklal Marşy»).

«Sungat- sungat üçindir» diýen ideýa garşy çykan Mehmet Akif dini garaýyşlar siňdirilen eserleri döretmäge ýykyn edipdir. Edebiýat dili hökmünde «Milli Edebiýat» akymyna garşy gidipdir we edebiýatda ýewropalaşma meselesinde Tewfik Fikret bilen pikirleri deň gelmändir.

♣ Eserleri:

Mehmet Akifiň eserleri «Safahat» atly kitapda jemlenipdir. Bu şahyryň goşgulary jemlenen 8 tomlyk eserdir. «Garaşsyzlyk Gimni» bu köp tomlukda ýerleşdirilmändir. Sebäbini bolsa, şahyryň özi şeýle düşündiripdir:

«Çünki men ony milletimiň kalbyna ýerleşdirdim».

Şahyryň ýogalan ýylynyň 75-nji we «Garaşsyzlyk Gimniniň» kabul

edilen wagtynyň 90-njy ýyly bolandygy sebäpli, Türkiýäniň Premýer Ministrligi tarapyndan 2011-nji ýyl «Mehmet Akif Ersoý ýyly» diýilip yglan edildi.

#kitapcy Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly